

Marin
DIACONU

Noica în fața lui Eminescu

Abstract

Constantin Noica considered Eminescu one of the three picks of the Romanian spirituality, together with the Romanian language and the sculptor Constantin Brâncuși. Noica gave a few philosophical interpretations of Eminescu's poetry and was very interested to edit his manuscripts.

Keywords: Mihai Eminescu, Constantin Brâncuși, Romanian language, miracle, genius.

Ca un făcut, Noica se urcă aproape numai spre culmi; de la Kant – spre care se înalță de la 18 ani –, la Descartes, Platon, Hegel și până la Heidegger; de la Limba ca rostire românească la Eminescu și până la Brâncuși.

Oare, ca un gata-făcut? Chiar așa să fie? Nu cumva o virtuală Culme românească aspira către înălțimi atinse de mari filozofi, de mari gânditori, de mari înțelepți?

Ceea ce la optsprezece ani era doar intuiție sau aspirație adolescentină, pe poteca înspre Statuia Filozofului devine, mai apoi, preocupare, interes constant, hotărât, peren prin șase decenii de viață și de meditație filosofică. Neliniștea metafizică, descumpănirea și cumpănirea adolescentină, metaforizată se convertește în interes filozofic și cultural programatic. Căci iată cum începe eseul-poveste, *Statuia Filozofului*, scris la optsprezece ani ai liceanului: „Se opri, încremenit, deasupra unei hotărâri, ca o cumpănă de puț. Era mai sigur dac-o lua pe poteca cealaltă. Adică nu, tot mai bine e

pe-aci. Sau... Ah! ce stupid! Să nu poți să iei o hotărâre, când ești atât de hotărât să iei una... Și se opri de-a binelea, gânditor ca o cumpănă definitiv părăsită. Propriu-zis, urcușul nu-l obosise” (*Semnele Minervei*, 1994, p. 34).

Ceva din destinul lui Noica se prefigurează în această poveste de adormit filozofii. Căci acel urcuș duce spre Schit. Cât despre filosoful din poveste, „unii mi-au spus c-a trăit, alții că trăiește; o femeie mi-a spus că și-a ars casa și rostul și c-a plecat în pustie; o bătrână mi-a arătat muntele, un copil mi-a numit schitul și o nădejde m-a luminat. Da sunt la doi pași de schit și la doi pași de ideal. [...]

Și omul se înalță în noapte cât un ideal.

Un gând absurd, copilăresc, îl reținu.

Dar dacă nu voi avea destulă piatră ca să-i cioplesc statuia ?

Ești sigur că filosoful e tot atât de înalt ca și gândul său ?” (p. 40).

Dar să revenim de la Filosoful din poveste la Filosoful din lumea noastră, trecut doar în ordinea imediată pe Celălalt Tărâm și odihnindu-se, cât o veșnicie, chiar lângă Schit, cel din Păltiniș, de-a dreapta lui.

Și să urmărim povestea drumului prin lumea spirituală a lui Constantin Noica.

Despărțirea de Goethe din *Anti-Goethe* este chiar despărțirea de nefilosoficul din gânditorul Goethe, la care nu mai revine, după scrierea manuscrisului (în anii '50; căci cartea va apărea de-abia peste două decenii, în 1976).

După ce, tot în anii '50, povestise, „pe înțelesul tuturor”, hegeliiana *Fenomenologie a spiritului*, Noica revine la ea peste un deceniu și o povestește încă o dată. De data aceasta, doar jumătate din conținut; iar cealaltă jumătate de conținut a rămas să fie povestită altă dată, care n-a mai fost să fie vreodată. Așadar, povestească-se...

Și n-a mai fost să fie, probabil, întrucât plimbarea filosoficească și dialogul speculativ cu universalul trebuia să fie, spre a fi desăvârșit, împământănit românește, cu culmi spirituale românești; cu cei „trei mari gânditori” care în trecutul nostru cultural și-au pus „problema ființei”: limba, un poet și un sculptor. În concret, cei trei mari gân-

ditori sunt: Limba românească, Eminescu, Brâncuși.

În marginile și în rostul limbii românești, Noica meditează preț de două cărți: *Rostirea filosofică românească* și *Creație și frumos în rostirea românească*. Lui Eminescu îi consacră (sanctificându-l cultural) o suită de articole și eseuri, precum și o strădanie de două decenii, spre a se conserva și difuza însemnele scrise de Gânditorul-Poet. Iar pe Brâncuși îl va comenta sub semnul *Sentimentului românesc al ființei* și a ilustra tema centrală a devenirii într-o ființă cu brâncușiana *Cumînțenie a Pământului*.

Interesul și mersul lui Noica înspre Eminescu prezintă trei fețe, distincte și strâns înfățișate; una ține de edificarea propriului sistem filosofic; alta de un Eminescu al lui Noica; iar a treia de Eminescu proiectat ca întemeietor de conștiință creatoare românească.

În viziunea lui Noica, lumea românească nu stă sub blestemul ideii de neant, ca cel ce precede rotitor ființa și nici ca încoronare rostitoare a lumii. Ca și în înțeleapta spiritualitate antică grecească, ființei îi precede haosul și tot el ar putea să-i urmeze, printr-o năzbâtie neumană a umanului ultra-s sofisticat tehnic.

Din haos se înfăptuiesc fapte reale, realități individuale, dintre care unele doar virtual reale, sau pâlpâiri, sau simple existențe, iar altele pot fi temeinice și care dau „sclipiri de ființă”. Acestea sunt cele care generează un sentiment al ființei. Devenirea lucrurilor, precum și cunoașterea lor se pot organiza „într-o structură, un fel de arhetip sau model al ființei”.

În structurarea sentimentului românesc al ființei stă Eminescu cu ideea nașterii ființei din haos; iar pentru înălțarea la rațiunea ființei, la un model al ființei, dau seamă basmul, *Luceafărul* eminescian și creația brâncușiană. Avem aici, în *Sentimentul românesc al ființei*, o originală interpretare a capodoperei eminesciene, una neluată în seamă de acei critici și istorici literari neîn stare să ajungă pe podișul înalt speculativ; interpretare care pe holomerului nepereche Călinescu l-ar fi satisfăcut și încântat.

Lumile *Luceafărului* trăiesc puternica tensiune dintre individual – determinării –

general, dintre necesitate și contingentă. Și, chiar dacă nu se întâlnesc într-o îngemănare și creare de noi lumi, splendidă este căutarea de către unul, fiecare, a celuilalt.

Clasica idee a geniului, evidențiată dintru început, de Eminescu însuși –, iată cum este interpretată de Noica, pe modelul *Luceafărului*: „Geniul este cel ce știe despre sensurile generale ale sinelui, despre legi și necesitate. Dacă geniul seamănă cu Luceafărul, este fiindcă poartă în el generalul, la care vrea să ridice lumea norocului. Să coboare el în această lume nu poate, chiar dacă o clipă ar dori-o. Să ridice de-a dreptul individualul la ordine, la lege, la general (s-o facă astru pe Cătălina), nu îi este dat. Nefericirea geniului este așadar de ordin ontologic și ea. Căci geniul știe de ființă, în timp ce omul de rând nu știe. Lumea ar trebui să prindă ființă, prin geniu, dacă rămâne una a contingenței. Și totuși, trecerea geniului prin lume, ca și trecerea lui Hyperion – pe-deasupra-mergătorul – lasă în urmă-i o dâră de lumină și un derzvon al ordinii. Trecerea lui Eminescu prin lumea noastră, ce extraordinară ordine nu a adus ea, câtă ființă n-a instituit, cu toată nefericirea și dezordinea din el! Dacă astăzi ființa românească ține, este într-o măsură, poate încă nedeplin lămurită, dar sigură, pentru că a trecut un Eminescu prin lumea ei” (*Sentimentul românesc al ființei*, 1978, p. 107-108).

Ființa crește de jos, pâlpâie, bâjbâie, se înfiripă, câteodată crește orientată de, fundamentată pe anume principii, cărora Eminescu le spunea *arhei*. „Ființa lucrurilor, ființa existentului, pe care o caută ontologia – anume: ce este cu adevărat în lume? – își capătă, cu arheii, un răspuns conceptual solidă cu tot ce am vădit în desfășurarea sentimentului românesc al ființei, de la întrebarea asupra a ce este până la modelul ontologic posibil” (p. 341).

Acești arhei eminescieni „s-au ivit ca niște ca niște duhuri bune să exprime felul cum se ridică totuși spre ființă lumea, din negurile ei” (p. 343).

Și totuși, Eminescu – în continuitatea firească a limbii, încă și a *Învățăturilor lui Neagoe Basarab...*, a cronicarilor și a *Diovanului* lui Cantemir – nu ne dă, nu ne luminează, decât fața întunecată a problemei

ființe. Cu Luceferii și cu arheii, el se străduiește s-o dezmarginescă, s-o scoată din marginile ei. Dar... n-a fost să fie. Și, a fost să fie ca fața luminoasă și deschiderea către universal să ni le dea Brâncuși, „sculptorul acela al zborului și al esențelor” (p. 344).

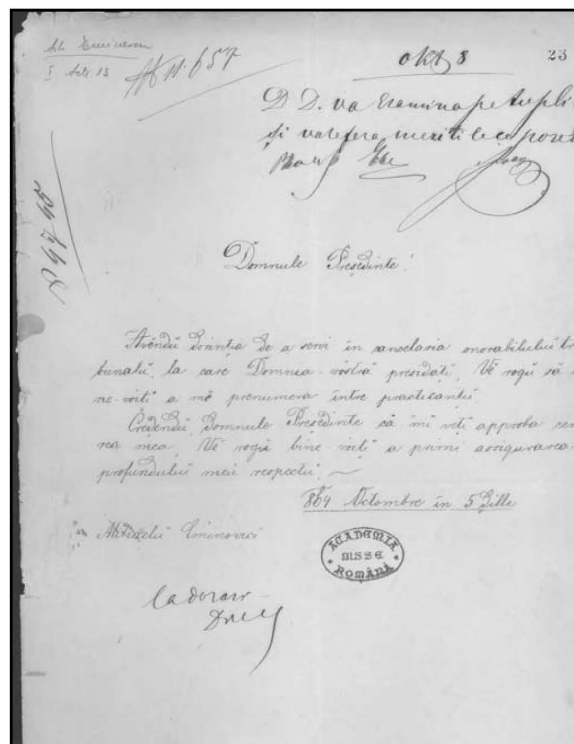
În preumblarea spre Eminescu însuși, Noica meditează „marginalii la un vers” eminescian, pe tema „infini și infinire”, „despre iscusitele răsturnări”, despre „timp și treier” și altele, câteva; cum ar fi, traducerea din *Critica rațiunii pure* a lui Kant. Doar câteva, căci el nu vrea să fie un eminescolog, nici eminescograf și deloc eminescian. Vine, mai degrabă, printr-o insistență strădanie de două decenii, ultimele ale vieții proprii, să ni-l lumineze ca Pedagog al poporului român.

„În clipa de față – scria Noica prin slova «Scânteii tineretului», în 9 iulie 1969; așadar, în urmă cu 40 de ani –, Eminescu nu e decât cel mai mare poet al Românei. Avem răstimpuri să credem că el poate fi transformat în Pedagog al ei, dacă se pun la dispoziția oricui, și mai ales a tineretului, caietele cuprinse în cele 44 de manuscrise de la Biblioteca Academiei Române” (p. 14).

În aceste manuscrise, cu peste 7000 de file, se află „miracolul” eminescian: „Caietele arată oricui care e răspunderea și umilința omului de cultură, fie că este ori nu geniu. Dincolo de învrednicirea lui Eminescu, e vorba, în caiete, de vrednicia lui Eminescu, neștiută încă de intelectualul român, care-l admiră atât de mult. Și, dincolo de pesimismul lui Eminescu, apare aici sănătatea lui fără seamăn, splendida replică, în anii mai târzii, a «haimanalei sănătoase» de care vorbea Călinescu pentru anii copilăriei” (p. 16).

Și încheie Noica astfel: „Statuile, comemorările, cărțile bune despre el, chiar operele sale complete [...], trebuie să se adauge valoarea lui Eminescu însuși. E un miracol că-l avem, păstrat întreg cu chipul lui interior, în 44 de manuscrise. Va fi un alt miracol când îl vor reda vieții, cu o clipă înaintea de a se stinge a doua oară, în cele peste 7000 de file ce putrezesc” (p. 16).

Acest „alt miracol” este o rotundă realitate culturală, azi, în 2009, prin strădaniile tânărului din '69 care este Eugen Simion și a echipei sale de iubitori ai lui Eminescu și ai

culturii române. S-au facsimilat toate cele 44 de caiete din fondul Bibliotecii Academiei Române. Au apărut, la 15 iunie 2009, încă alte două volume, dintr-o altă arhivă, și încă un manuscris stă să vină și facsimilatra.

Aventura lui Noica în marginea Manuscriselor eminesciene trece prin toate cele șase modulații românești ale ființei:

- ar fi să fie – când Noica a văzut ideea multiplicării;
- era să fie – pe când a xeroxat o parte din manuscrise;
- n-a fost să fie – în momentul trecătorului Noica;
- va fi fiind – în și pentru postumitatea lui Noica;
- este să fie – ca al doilea „miracol”, sub ochii noștri; și
- a fost să fie – pentru și cât o eternitate românească.

Pentru Constantin Noica, Eminescu este (doar) un Urias pe înălțimea și pe adâncimea căruia și va și ne va edifica, va dura și înălța propriul sistem filosofic.

Până la deplina edificare, Noica va mai trece prin rostirea românească, prin modelul ontologic românesc și prin fundamentala devenire într-o ființă.